

MARIA GRZYBEK
Uniwersytet Rzeszowski

WIEDZA A PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA OBSZARACH WIEJSKICH

„Błogosławione wieki, które rozumieją,
że wiedza świat ocali, gdy wszystkim zaświeci”
J. Łuszczewska

1. Wstęp

Gospodarka XXI wieku określana jest jako gospodarka oparta na wiedzy. Wiek XXI natomiast uważa się za wiek tworzenia warunków rozwoju potencjału tkwiącego w człowieku oraz uczenie się sposobów wykorzystywania intelektu [Skrzypek 2000]. Rozwijające się społeczeństwo wiedzy sytuuje w hierarchii wartości, wiedzę jako podstawową wartość. Ugruntowuje się przekonanie o tym, że najważniejszymi zasobami państwa są jego zasoby ludzkie, ich wiedza, kwalifikacje i kultura [Kowalewski 2002].

Wiedzę traktuje się jako specyficzny zasób niematerialny, determinujący wybór strategii rozwoju określonego systemu ekonomicznego, a zarządzanie wiedzą – jako proces. Od strategicznego zarządzania wiedzą zależy wartość zasobów gospodarki [Pawłowski 2002]. Zdaniem J. Wilkina [2001] zarówno kluczowe kompetencje (core competencies), jak i szerzej rozumiane umiejętności (competencies), zdolności (skills) oraz zasoby wiedzy (resources) są podstawą uzyskania przez gospodarkę pozycji konkurencyjnej, stanowiącej o jej sukcesie lub porażce. Definiując wiedzę w szerokim ujęciu E. Skrzypek [2002] podkreśla, że jest to znajomość, świadomość lub zrozumienie uzyskane poprzez doświadczenie ewentualnie studiowanie, wiedza to stan lub fakt zrozumienia czegoś, wiedza to suma wszystkiego co zostało doświadczone, odkryte lub wyuczone, wiedza to uczenie, erudycja, wiedza to specyficzna informacja na dany temat.

Wydana przez Unię Europejską w 1995 r. Biała Księga Edukacji i Kształcenia, wyznaczyła jako obowiązujący model rozwoju – model społeczeństwa uczącego się. W modelu tym edukacja i wiedza stają się wartościami zasadniczymi

i priorytetowymi [Wilkin 2003]. Zasadność permanentnego pogłębiania wiedzy i jej odnawiania tkwi w tym, iż jak dowiedziono, w ciągu 10 lat starzeje się około 50% ludzkiej wiedzy.

2. Znaczenie wiedzy w rozwoju przedsiębiorstw

Zachodzące dynamicznie tempo zmian w rynkowym otoczeniu przedsiębiorstw sprawia, że w każdym z nich zachodzi konieczność zwrócenia szczególnej uwagi i odpowiedniego zajmowania się wiedzą. Rozwój intelektu oraz zdobywanie, poszerzanie, upowszechnianie wiedzy i sprawne zarządzanie nią w przedsiębiorstwie staje się czynnikiem jego rozwoju i źródłem przewagi konkurencyjnej. Posiadanie wiedzy i jej bieżąca aktualizacja powoduje, że zarówno przedsiębiorcy, jak i pracownicy, mają większą pewność siebie, są elastyczni w działaniu, innowacyjni, łatwiej rozwiązują zawodowe problemy, są bardziej otwarci na podejmowanie ryzykownych decyzji i działań.

Nieodzownym warunkiem rozwoju przedsiębiorstw jest posiadanie wiedzy, która [Skrzypek 2002]:

- umożliwiała badanie i rozwój procesów zachodzących w otoczeniu firmy,
- wykorzystanie szans stwarzanych przez rynek kapitałowy,
- posługiwanie się technikami informatycznymi w celu podejmowania trafnych decyzji,
- trwały wybór miejsc lokowania kapitału.

Sytuacja rynkowa sprawia, iż powstaje konieczność budowania przedsiębiorstw przyszłości opartych na wiedzy, profesjonalizmie, jakości – efektywnych i konkurencyjnych w działaniu. Wiedza i inteligencja powinny być podstawowym bogactwem przedsiębiorców, którzy pragną, aby ich firmy zajmowały mocną pozycję rynkową. Dlatego o wzrost poziomu wiedzy powinien zadbać każdy pracownik, bez względu na zajmowane stanowisko, wiek, rodzaj, poziom wykształcenia czy strefę (miejską, wiejską), w której funkcjonuje jego przedsiębiorstwo.

3. Przedsiębiorczość a kwalifikacje społeczności wiejskiej

W 2000 r., w rejestrze REGON zarejestrowanych było w Polsce 3162,5 tys. małych i średnich przedsiębiorstw (MSP). Miejscem działalności większości tych podmiotów gospodarczych (66%) były gminy miejskie. Relatywnie małą część (18,2%) całej populacji przedsiębiorstw zlokalizowana była w gminach wiejsko-miejskich, a najmniejszy ich udział (15,8%) występował w gminach wiejskich. Najniższymi wskaźnikami rozwoju przedsiębiorczości w gminach wiejskich charakteryzowały się województwa dolnośląskie (10,4%) i zachodniopomorskie (10,9). Tylko w czterech województwach w kraju, o charakterze typowo rolniczym, odsetek MSP w gminach wiejskich przekroczył 20%. Doty-

czyło to województwa małopolskiego (21,2%), świętokrzyskiego (23,6%), lubelskiego (26,6%) oraz podkarpackiego, które wykazało się najwyższym poziomem przedsiębiorczości wiejskiej z wynikiem 29,1% [Raport 2002]. Okazuje się zatem, że na terenie kraju występują bardzo duże dysproporcje w rozwoju MSP pomiędzy gminami miejskimi a obszarami wiejskimi.

Jest wiele przyczyn, determinujących taki stan zróżnicowania rozwoju przedsiębiorczości w kraju, wśród których należy wymienić m.in. niedostateczną infrastrukturę techniczną wsi, trudności w dostępie do kapitału, problemy z przepływem bieżącej informacji, niekiedy brak zaangażowania władz lokalnych. Niewątpliwie jednak jedną z zasadniczych barier słabego rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw przez mieszkańców wsi jest ich niski poziom wiedzy, wyrażający się przede wszystkim przerażająco niekorzystnymi wskaźnikami wykształcenia. Świadczą o tym dane zawarte w tabeli 1.

Tabelaryczne dane wskazują, iż występują bardzo duże różnice między miastem a wsią w wykształceniu mieszkańców na znaczną niekorzyść ludności wiejskiej. Dotyczy to przede wszystkim udziału wykształconych na poziomie wyższym i średnim. Dysproporcje w wykształceniu zauważa się także pomiędzy ludnością rolniczą i bezrolną, z bardzo niekorzystnymi wskaźnikami dla ludności rolniczej, zwłaszcza w przypadku wykształcenia na poziomie wyższym. Badania autorki [Grzybek 1998] potwierdziły ścisły związek poziomu wykształcenia z rozwojem przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. Kłodziński [2002] podkreślając ogromną rolę inteligencji wiejskiej, wskazał na ich inspiratorskie inicjatywy lokalne, mimo, że nie zawsze prowadzą własną firmę są animatorami wielu przedsiębiorczych działań w wiejskim środowisku, służąc radą w ich urzeczywistnianiu.

Tabela 1

Poziom wykształcenia ludności miejskiej i wiejskiej oraz ludności rolniczej i bezrolnej w 2000 roku

Wykształcenie	Polska ogółem		w tym				ludność			
			miasto		wieś		rolnicza		bezrolna	
	liczba (tys.)	%	liczba (tys.)	%	liczba (tys.)	%	liczba (tys.)	%	liczba (tys.)	%
Wyższe	2683	9,0	2321	12,4	362	3,2	145	2,3	217	4,3
Średnie zawodowe	6296	21,0	4664	24,9	1633	14,6	966	15,7	835	16,6
Średnie ogólnokształcące	2527	8,4	2055	11,0	471	4,2	243	3,9	228	4,5
Zasadnicze zawodowe	8356	27,9	4824	25,7	3532	31,6	1955	31,8	1493	29,6
Podstawowe i niepełne podstawowe	10063	33,7	4872	26,0	5191	46,4	2838	46,3	2269	45,0
Ogółem	29925	100,0	18736	100,0	11189	100,0	6147	100,0	5042	100,0

Źródło: Obliczenia własne, na podstawie danych GUS, pochodzących z badania aktywności ekonomicznej ludności za 2000 r.

Optymizmem napawa fakt, że od lat 90. następuje postęp w wykształceniu mieszkańców wsi, gdyż przyrost wykształcenia ludności wiejskiej jest nieco wyższy aniżeli mieszkańców miast, zwłaszcza na szczeblu szkolnictwa wyższego [Wołoszyn 2002]. Poprawa wykształcenia nie jest jednak na tyle duża, aby była wystarczająca do potrzeb polskiej wsi.

4. Instytucjonalne wsparcie przedsiębiorców wiejskich w zakresie zdobywania wiedzy

Mając na uwadze niski poziom wiedzy mieszkańców wsi wiele instytucji stara się pomóc w rozwiązaniu tego istotnego problemu społeczno-gospodarczego, organizując różnego rodzaju edukację, doskonalenie zawodowe a także przekwalifikowanie dla przedsiębiorców wiejskich. Wśród instytucji przyczyniających się do podnoszenia wiedzy przedsiębiorców działających na obszarach wiejskich należy wymienić instytucje rządowe i pozarządowe.

Do pierwszych z nich zalicza się Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Agencję Nieruchomości Rolnych Skarbu Państwa (ANRSP), której nazwa do lipca 2003 r. brzmiała Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa (AWRSP), a przede wszystkim Polską Agencję Rozwoju Przedsiębiorczości, utworzoną w 2001 r. z Polskiej Agencji Rozwoju Regionalnego (PARR) oraz Agencji Techniki i Technologii (ATT). Wszystkie wymienione agencje, oprócz innych zadań świadczą przedsiębiorcom pomoc o charakterze szkoleniowym, informacyjnym i doradczym. Szczególną rolę w tym zakresie spełnia PARR, gdyż realizuje liczne programy i projekty w zakresie doskonalenia zawodowego kadr gospodarki i rozwoju zasobów ludzkich. Zgodnie z Agendą 2000 - celem programów nowej generacji jest propagowanie idei ustawicznego kształcenia [Agenda 2000].

Programy i projekty w zakresie rozwoju zasobów ludzkich koncentrują się na następujących celach i dotyczą:

- podwyższania kwalifikacji osób poszukujących pracy,
- pomocy dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą,
- doskonalenia kadr małych i średnich przedsiębiorstw,
- wsparcia dla inicjatyw w zakresie rozwoju lokalnego, przeciwdziałania bezrobociu i promocji przedsiębiorczości.

Większość z tych projektów jest współfinansowana ze środków programu Phare „*Spójność społeczno-gospodarcza – Rozwój zasobów ludzkich (SSG – RZL)*”, a ich realizacja, nadzorowana przez Ministerstwo Gospodarki i Pracy, odbywa się we współpracy z wojewódzkimi urzędami pracy. Realizacja projektów dotyczy okresu 2002–2004, a zasięgiem obejmuje między innymi: Program Phare 2000 SSG – Rozwój Zasobów Ludzkich realizowany na obszarze pięciu

województw (lubelskie, podkarpackie, podlaskie, śląskie i warmińsko-mazurskie), Program Phare 2001 SSG – Rozwój Zasobów Ludzkich (Komponent ogólnopolski) – dotyczy powiatów o najwyższym odsetku bezrobotnej młodzieży, Phare 2001 SSG – Rozwój Zasobów Ludzkich (Komponent regionalny) – obejmuje wszystkie województwa w kraju [Stawicka 2003].

Wśród instytucji pozarządowych, w różny sposób wspierających przedsiębiorców wiejskich, w tym także w zakresie podnoszenia ich wiedzy, należy wyszczególnić przede wszystkim Fundację na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), Fundację Wspomagania Wsi (FWW), Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej (EFRWP) i Fundusz Współpracy – Program „Agrolinia”. Ponadto należy wymienić instytucje korzystające z pomocy zagranicznej związane z działalnością rządową, jak Program Aktywizacji Obszarów Wiejskich (PAOW) i Fundację Programów Pomocy dla Rolnictwa (FAPA).

W Polsce działa także Krajowy System Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw. Obejmuje on ponad 120 współpracujących organizacji, przez które przedsiębiorcy mają zapewniony dostęp do informacji, szkoleń oraz doradztwa na terenie kraju. W ofercie ośrodków znajdują się m.in.:

- usługi doradcze – w dziedzinie marketingu, finansów, prawa, planowania, zarządzania, innowacji i transferu technologii, eksportu i jakości oraz podstawowe doradztwo dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą,
- usługi szkoleniowe – dotyczące finansów, księgowości, marketingu, prawa.

Ważną rolę w doskonaleniu zawodowym, tzn. uaktualnianiu i podnoszeniu wiedzy przedsiębiorców wiejskich odgrywają ośrodki doradztwa rolniczego (ODR). Charakteryzują się one dużą elastycznością działania i możliwością najszybszego przekazywania pomocy. ODR-y udzielają wskazówek i prowadzą kursy edukacyjne dotyczące aktualnych problemów wsi oraz są pomocne w informowaniu o szkoleniach i programach edukacyjnych prowadzonych przez różnego rodzaju instytucje [Stawicka 2003, Wiatrak 1997]. Ponadto na rzecz rozwoju wiedzy przedsiębiorców funkcjonuje wiele lokalnych instytucji doradczych, w tym m.in. regionalne izby gospodarcze, ośrodki wspierania przedsiębiorczości, inkubatory przedsiębiorczości.

Regionalne izby gospodarcze działające na określonym terenie zrzeszają około 100 podmiotów gospodarczych. Są członkami Krajowej Izby Gospodarczej. Ich głównym celem jest prowadzenie usług doradczych oraz organizowanie szkoleń dla przedsiębiorców, a także pośrednictwo w nawiązywaniu nowych kontaktów. Powstają one dzięki inicjatywnie samych biznesmenów. Klientami ich są kupcy, rzemieślnicy, jak również, bezrobotni zamierzający rozpocząć działalność na własny rachunek. W ich skład wchodzi m.in. izby przemysłowo-handlowe, przy których została utworzona europejska sieć ośrodków informacyjnych dla sektora małych i średnich firm (MSP) – Euro Info Centre (EIC). Doty-

czy to tych izb, które wykazały zainteresowanie współfinansowaniem działalności EIC i w drodze konkursu zostały zatwierdzone przez Komisję Europejską. Sieć EIC w Polsce oferuje:

- informacje o prawie europejskim, normach technicznych oraz zmianach w prawie polskim, wynikających z przystosowania do przepisów unijnych,
- dane o gospodarkach krajów UE,
- porady dotyczące sposobów rozwijania działalności eksportowej,
- kontakty w firmami UE zainteresowanymi współpracą,
- informacje o programach europejskich dostępnych dla przedsiębiorstw i nowych formach wsparcia dla MSP,
- udział w organizowanych przez EIC szkoleniach, seminariach, targach, misjach handlowych i wideokonferencjach,
- publikacje z dziedziny prawa europejskiego, informatory gospodarcze, biuletyny informacyjne,
- informacje obejmujące europejskie i polskie firmy zainteresowane nawiązaniem współpracy.

Ośrodki wspierania przedsiębiorczości oferują wszechstronną pomoc zarówno przedsiębiorcom rozpoczynającym działalność, jak i już funkcjonujący na rynku. Pomoc ta jest realizowana w formie:

- szkoleń, np. dotyczących zarządzania, marketingu, finansów, prawa,
- konsultacji indywidualnych dla zainteresowanych bezrobotnych, a także tych, którzy chcą uzupełniać wiedzę zdobytą podczas szkoleń.

Ośrodki wspierania przedsiębiorczości dostarczają także biznesmenom informacji, np. na temat linii kredytowych dla MSP oraz możliwości zakupu maszyn i urządzeń [Grzybek 2003]. Z kolei celem inkubatorów przedsiębiorczości jest przede wszystkim wspomaganie przedsiębiorców rozpoczynających działalność gospodarczą. Ideą przewodnią tego wsparcia jest skupienie nowo tworzonych firm w jednej przestrzeni oferując im szczególnie korzystne warunki: udostępnienie infrastruktury technicznej, sieci telekomunikacyjnej, wspólnych pomieszczeń konferencyjnych, subwencjonowanych, a więc relatywnie tanich usług administracyjnych, prawnych, konsultingowych. Dodatkową zaletą inkubatorów przedsiębiorczości może być transfer technologii, będący przenoszeniem wiedzy technicznej i technologicznej [Biernat-Jarka 2000].

5. Podsumowanie

Badania przeprowadzone przez ekspertów Banku Światowego dowiodły, iż na poziom globalnego bogactwa mają wpływ: w 16% zasoby kapitałowe, w 20% zasoby naturalne i aż w 64% kapitał ludzki (bardzo dobrze wykwalifikowani

pracownicy) [The World Bank 1995]. W pełni zatem potwierdziła się teza, że podstawą efektywnego rozwoju przedsiębiorstw, a w konsekwencji całej gospodarki państwa, jest przede wszystkim profesjonalna wiedza pracodawców i pracowników.

Tę istotną kwestię powinno uświadomić sobie całe polskie społeczeństwo, a rząd powinien wspierać rozwój oświaty szkolnej i pozaszkolnej, zarówno osób dorosłych, jak i młodzieży, zwłaszcza ze środowisk wiejskich, dla której dostęp do wiedzy był zawsze znacznie trudniejszy niż mieszkańców miast. W dalszym ciągu, przy wsparciu władz państwowych, działalność związaną z rozwojem wiedzy powinny realizować instytucje rządowe i pozarządowe, przyczyniając się do wzrostu poziomu wykształcenia i kompetencji zawodowych przedsiębiorców.

LITERATURA

1. Agenda 2000 (2000): Cz. Pierwsza. Polityka Unii Europejskiej. 1. Polityka wewnętrzna. 2. Wiedza – priorytetem Unii (tłumaczenie FAPA).
2. Biernat-Jarka A. (2000): Instytucje i organizacje wspierające rozwój małych i średnich przedsiębiorstw. Roczniki Naukowe SERiA, t. II, z. 6, Warszawa – Poznań – Zamość, 29-33.
3. Grzybek M. (1998): Uwarunkowania i rozwój przedsiębiorczości w agrobiznesie. Zeszyty Naukowe, seria Rozprawy AR w Krakowie, z. 239, Kraków, 97-106.
4. Grzybek M. (2003): Dywersyfikacja instytucjonalnego otoczenia małych przedsiębiorstw w woj. podkarpackim. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego, seria Ekonomiczna – Ekonomika Rolnictwa 1, Rzeszów, 31-39.
5. Kłodziński M. (2002): Cele i sposoby badania wiejskiej przedsiębiorczości. [w:] Przedsiębiorczość wiejska w Polsce i krajach Unii Europejskiej. IRWiR, PAN, Warszawa.
6. Kowalewski T. (2002): Rola szkolnictwa wyższego w społecznej gospodarce rynkowej. [w:] „Strategia rozwoju społecznej gospodarki rynkowej w Polsce”. Red. S. Partycki, cz. 1. Wyd. UMCS, Lublin, 151-154.
7. Pawłowski G. (2002): Wpływ sektora publicznego na strategię rozwoju gospodarczego. [w:] „Strategia rozwoju społecznej gospodarki rynkowej w Polsce”. Red. S. Partycki, cz. 1. Wyd. UMCS, Lublin, 98.
8. Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce. Red. J. Wilkin (2003), Uniwersytet Warszawski – Wydział Nauk Ekonomicznych, Warszawa, 93.
9. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2000-2001. (2002): Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa, 49-50.
10. Skrzypek E. (2000): Jakość i efektywność. Wyd. UMCS, Lublin, 285.
11. Skrzypek E. (2002): Kapitał intelektualny jako czynnik stymulujący rozwój przedsiębiorczości. [w:] „Strategia rozwoju społecznej gospodarki rynkowej w Polsce”. Red. S. Partycki, cz. 1. Wyd. UMCS, Lublin, 33-38.

12. Stawicka E. (2003): Kapitał ludzki a przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Roczniki Naukowe SERiA, t. V, z. 4, Warszawa – Poznań – Koszalin, 303-306.
13. The World Bank (1995) za Wołoszyn J. (2002). Zbyt niskie kwalifikacje ludności barierą przemian strukturalnych na wsi i w rolnictwie. Roczniki Naukowe SERiA, t. IV, z. 5, Warszawa – Bydgoszcz, 204-208.
14. Wiatrak A. P. (1997): Wybrane głosy w dyskusji. [w:] Polityka regionalna w rozwoju obszarów wiejskich. SGGW, Warszawa, 193.
15. Wilkin J. (2001): Uwarunkowania rozwoju gospodarczego miasta Elbląga – szanse i bariery wzrostu (maszynopis), 16.

MARIA GRZYBEK

WIEDZA A PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA OBSZARACH WIEJSKICH

STRESZCZENIE

W opracowaniu zaakcentowano znaczenie wiedzy jako podstawowej wartości w rozwoju przedsiębiorczości, a w konsekwencji w rozwoju gospodarczym kraju. Zwrócono uwagę na dysproporcje występujące w stanie małych i średnich firm w gminach miejskich i wiejskich w Polsce. Dokonano analizy poziomu wykształcenia ludności miejskiej i wiejskiej oraz ludności rolniczej i bezrolnej. Przedstawiono instytucje rządowe i pozarządowe wspierające przedsiębiorców wiejskich w zakresie zdobywania wiedzy.

MARIA GRZYBEK

THE KNOWLEDGE RESOURCES AND ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS

SUMMARY

The study shows meaning of knowledge resources as basic value in development of entrepreneurship, and as a consequence in economic development of country. The attention was turned on disproportion occurring in state of small and middle firms in rural and city communes in Poland. The study contains analyses of education level of rural and city population. The governmental and non-governmental institutions supporting of entrepreneurship in rural areas in range of knowledge were also analyzed.